

МАТЕРИАЛДЫҚ ЕМЕС АКТИВТЕРДІҢ ЕСЕБІНІҢ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ТӘЖІРИБЕСІ

Андатпа

Бұл мақалада материалдық емес активтер есебінің халықаралық тәжірибесі қарастырылып отыр. Сонымен қатар шетелдегі материалдық емес активтерді есепке алудың негізгі ұстанымдары, ережелері мен есептеулері де қаралған. Материалдық емес активтер - нақты табиғи нысаны жоқ және сезілмейтін құндылыққа ие болғанымен материалдық активтердің де, материалдық емес активтердің де құрамында кездесуі мүмкін.

Түйін сөздер: материалдық емес активтер, өндіріс, гудвилл, бағалау, түгендеу, шығындар, кірістер, тозу.

Материалдық емес активтерді есепке алу кезінде әр түрлі проблемалар бар, мысалы, б олардың бастапқы құнын, пайдалану мерзімін белгілеу және т.б.

Материалдық емес активтерді есепке алудағы ерекше проблема олардың физикалық формасының болмауында, және осыған байланысты кейде активті бағалау, сонымен қатар пайдалы қызмет мерзімін анықтау мүмкін болмайды. Ақысыз алынған активті тіркеу кезінде де осындай қиындықтар туындайды.

Бүгінгі күні көптеген шетелдік және ресейлік ұйымдарда материалдық емес активтер көбінесе кәсіпкерліктің негізін құрайды. Сауда белгілері мен брендтер бағдарламалық жасақтама сияқты материалдық емес активтер, олардың дамуына материалдық активтермен бірге үлкен үлес қосады.

Ұйымның ресурстарының құрамында материалдық емес активтердің болуы оның қызметіне жағымды әсер етеді, мысалы, нарықтық құн өседі, оның инвестициялық тартымдылығы артады және оның құқықтары қорғалады. Сондықтан ұйымның қаржылық есептілігінде материалдық емес активтер объектілерін көрсету үшін сенімді ақпарат қалыптастыру мәселелері ерекше маңызға ие [1].

Материалдық емес активтерге ғылым, әдебиет және өнер туындылары жатады; электрондық есептеуіш машиналарға арналған бағдарламалар; өнертабыстар; пайдалы модельдер; асыл тұқымды жетістіктер; өндірістік құпиялар (ноу-хау); сауда белгілері мен қызмет көрсету белгілері.

Кәсіпорынды мүлктік кешен ретінде алуға байланысты туындайтын іскерлік бедел (толық немесе ішінара) сонымен қатар материалдық емес активтердің бөлігі ретінде ескеріледі.

Материалдық емес активтер мыналар емес: заңды тұлғаны құруға байланысты шығындар (ұйымдастырушылық шығындар); ұйым персоналының интеллектуалды және іскерлік сапалары, олардың біліктілігі мен жұмыс қабілеттілігі.

Интеллектуалды қызметтің бірнеше қорғалған нәтижелерін (фильм, басқа аудиовизуалды жұмыс, театрландырылған қойылым, мультимедиялық өнім, бірыңғай технология) қамтитын күрделі объектіні материалдық емес активтердің түгендеу объектісі деп тануға болады.

Материалдық емес активтің материалдық құрылымы жоқ, бірақ сіздің ұйымыңыздың осы активке айрықша құқығын растайтын құжатыңыз болуы керек.

Материалдық емес активтер шектеулі пайдалану мерзімімен немесе мерзімсіз болуы мүмкін [2].

Пайдалану мерзімі шектеулі материалдық емес актив амортизацияланады, ал пайдалану мерзімі белгісіз материалдық емес актив амортизацияланбайды. Алайда, мұндай активтер құнсыздануға арналған жыл сайынғы сынаққа жатады.

Материалдық емес активтің пайдалы қызмет мерзімін анықтауда көптеген факторлар ескеріледі, оның ішінде:

- ұйымның активті мақсатты пайдалануы және басқа басқару тобының активті тиімді басқару мүмкіндігі;
- актив үшін өнімнің қалыпты өмірлік циклі және ұқсас тәсілмен қолданылатын ұқсас активтердің пайдалы қызмет мерзімі туралы жалпыға қол жетімді ақпарат;
- ескірудің техникалық, технологиялық, коммерциялық және басқа түрлері;
- көрсетілген актив жұмыс істейтін саланың тұрақтылығы және актив өндіретін өнімге немесе қызметке нарықтық сұраныстың өзгеруі;

- бәсекелестердің немесе әлеуетті бәсекелестердің болжамды әрекеттері;
- осы активтен күтілетін болашақ экономикалық пайданы алу үшін талап етілетін активті ұстауға және қызмет көрсетуге арналған шығындар деңгейі, сондай-ақ кәсіпорынның осындай шығындар деңгейін қамтамасыз ету мүмкіндігі мен дайындығы;
- активті бақылау кезеңі және активті пайдалануға қатысты заңды немесе ұқсас шектеулер, мысалы, байланысты жалдау мерзімінің аяқталу мерзімі;
- қарастырылып отырған активтің пайдалы қызмет ету мерзімінің ұйымның басқа активтерінің пайдалану мерзіміне тәуелділігі.

Пайдалану мерзімі шектелген материалдық емес активтің амортизацияланатын құны оның қызмет ету мерзімі ішінде жүйелі түрде бөлінуі керек [3].

Амортизация актив пайдалануға қол жетімді болған сәттен басталуы керек, яғни оның орналасқан жері мен жағдайы оны басшылықтың мақсаты бойынша пайдалануға мүмкіндік берген кезде.

Пайдалану мерзімі шектеулі материалдық емес активтің қалдық құны нөлге тең деп қабылданады, егер:

- үшінші тұлғаның осы активті пайдалану мерзімі аяқталғаннан кейін сатып алуға міндеттемесі болса; немесе
- осы активтің белсенді нарығы бар, ал қалдық құнын осы нарық деректері арқылы анықтауға болады; мұндай нарық активтің қызмет ету мерзімі аяқталғаннан кейін болуы ықтимал.

Материалдық емес актив келесі жағдайларда анықталады:

- 1) ұйым оны бөлек немесе байланысты активтермен немесе міндеттемелермен бірге сату, жалдау немесе айырбастау мүмкіндігіне ие болса;
- 2) ол субъектіден немесе басқа құқықтар мен міндеттерден ауысуға немесе бөлінуге болатындығына қарамастан заңды құқықтардан туындайды.

Материалдық емес активтерді бақылау дегеніміз:

- 1) материалдық емес активті пайдаланудан болашақ экономикалық пайда алу құқығы (мысалы, заңды құжаттармен ресімделген құқық - патент, лицензия);
- 2) материалдық емес активті пайдаланудың артықшылықтарына басқалардың қол жеткізуіне тыйым салу мүмкіндігі (мысалы, коммерциялық құпияны жариялағаны үшін заңды жауапкершілік арқылы).

Материалдық емес активтен түсетін болашақ экономикалық пайдаға өнімді немесе қызметті сатудан түсетін кірістер, шығындарды үнемдеу немесе ұйымның активті пайдалануынан туындайтын басқа да пайда кіреді [4].

Актив ретінде танылатын материалдық емес активтер бастапқыда сатып алу құнын қосатын өзіндік құны бойынша бағаланады.

Материалдық емес активтің құны активті сатып алу бағасынан, импорттық баждардан және салықтардан (өтелетіннен басқа), сауда жеңілдіктерін шегеруден тұрады.

Активті қалаған жерге жеткізу және оны пайдалану үшін қажетті жағдайға келтіру шығындары, оның ішінде активті сатып алуға тікелей байланысты қызметкерлердің сыйақыларының құны активтің өзіндік құнына кірмейді және шығын ретінде танылады олар пайда болған кезеңде.

Материалдық емес активтерді есепке алу бірлігі түгендеу бабы болып табылады.

Материалдық емес активтердің тізімдемесі дегеніміз - белгілі бір патенттен, куәліктен, зияткерлік қызмет нәтижесіне немесе дараландыру құралына айрықша құқықты иеліктен шығару туралы келісімнен туындайтын немесе заңмен белгіленген басқа тәртіппен белгілі бір құқықтарды орындау үшін жасалған құқықтар жиынтығы. тәуелсіз функциялар.

Материалдық емес активтер сонымен қатар олардың тарихи құны бойынша, яғни бүкіл жұмыс кезеңінің соңында өндіріс немесе сатып алу құны бойынша есепке алынады. Алайда, мерзім қысқарады, сәйкесінше олар үшін өз құнын жоғалтады, ал амортизация бөлек есепке алынады және оның амортизациялық құнын білдіреді. Материалдық емес активтерді есептеу нақты мәндерді, яғни қалдықтарды көрсетеді.

Сонымен қатар, материалдық емес активтер дегеніміз - алынған ұзақ мерзімді активтер, олардың тізімін комиссия жасайды, ал комиссия дебиторлық қарыздар мен материалдық емес активтерді тіркеу актілерінен тұрады. Олардың негізінде бухгалтерлік есеп материалдық емес активтердің қозғалысын есепке алады.

Материалдық емес активтерді бағалау кезінде қалдық құны әдісі қолданылып, талдау элементтері ретінде кіріс шығыстар туралы мәлімет көрсеткіштері қолданылады. Кәсіпорын табыс алу мақсатында, барлық мүліктерді пайдаланудан алынатын таза пайданың қаржылық талдауы

жүргізіледі.

Сондықтан таза пайдадан жақсартуға байланысты талап етілетін қаржылық қайтарып берулер есепке алынып, шегеріп тасталады. Ал қалған пайда материалдық емес активтердің есебіне кіргізілетін қалдық болып есептеледі. Сонымен бірге ол құн көрсеткішін алу үшін капиталға айналдырылады [5].

ХҚЕС сәйкес материалдық емес активтерді есепке алу әдістері:

- Тарихи шығындар әдісі - материалдық емес активтерді жинақталған амортизация мен жинақталған шығындарды шегергендегі өзіндік құны бойынша есепке алу;
- Қайта бағаланған (немесе әділетті) әдіс әдісі - жинақталған амортизация мен құнсызданудан болған жинақталған шығындарды шегеріп, қайта бағалау сомасында материалдық емес активтерді есепке алу.

Қайта бағаланған сома материалдық емес активтің әділ құнына сәйкес келуі керек. Бұл әдіске материалдық емес активтің әділ құнын активтің белсенді нарығы болған жағдайда сенімді түрде өлшеуге болатын жағдайда ғана рұқсат етіледі.

Халықаралық қаржы есептілігінің стандартына сәйкес, есепке алудың осы әдісін тандап, компания материалдық емес активтердің баланстық құны мен оның әділ құны арасындағы елеулі айырмашылықты болдырмау үшін үнемі қайта бағалау жүргізіп отыруы керек [6].

Компанияда құрылған материалдық емес активтер дербес екі кезеңнен өтеді: зерттеу және әзірлеу.

Материалдық емес активтердің зерттеу кезеңіне мыналар кіреді:

- Жаңа білім алуға бағытталған іс-шаралар;
- Алынған зерттеу нәтижелерін қолдану жолдарын іздеу, бағалау және таңдау;
- Баламалы материалдарды, шикізаттарды, құрылғыларды, технологияларды, жүйелерді немесе қызметтерді іздеу;
- Жаңа немесе жетілдірілген материалдар, құрылғылар, технологиялар, жүйелер немесе қызметтерге ықтимал баламаларды тұжырымдау, жобалау, бағалау және түпкілікті таңдау.

Материалдық емес активтердің даму кезеңіне мыналар кіреді:

- Тәжірибелік модельдер мен модельдерді жобалау, салу және сынау;
- Қолдануы жаңа технологиямен қарастырылған құралдарды, шаблондарды, пішіндер мен мөртабандарды жобалау;
- Тәжірибелік қондырғыны жобалау, салу және пайдалану;
- Таңдалған балама материалдарды, құрылғыларды, технологияларды, жүйелерді немесе қызметтерді жобалау, құру және сынау.

Материалдық емес актив құрылған кезде, барлау кезеңіндегі шығындар шығын ретінде есепке алынады. Даму құны материалдық емес актив ретінде танылады, егер:

- Болашақта оларды пайдалану немесе сату мүмкіндігін білдіретін материалдық емес активтерді құруды аяқтаудың техникалық орындылығы;
- Материалдық емес активтің болашақтағы экономикалық тиімділікті қалай әкелетіні туралы айқындық;
- Материалдық емес активті құруды аяқтау, оны пайдалану немесе сату ниеті;
- Материалдық емес активті пайдалану немесе сату мүмкіндігі;
- Материалдық емес активті аяқтау, дамыту және сату үшін тиісті техникалық, қаржылық және басқа ресурстардың болуы;

Шығындарды бағалау мүмкіндігі.

Материалдық емес активтердің бастапқы құнын өлшеу, тану және сатып алу көздеріне қатысты болады, оны келесідей келтірілген 1 кестеден көруге болады:

Материалдық емес активтердің 3 тобы бар:

1. Айырбастауға жататын материалдық емес активтер.
2. Жеке шоттың бірлігі ретінде белгіленген материалдық емес активтер.
3. Гудвилл - бұл жеке есепке алу бірлігіне бөлуге болмайтын материалдық емес актив.

Гудвиллді бухгалтерлік есеп бірлігі ретінде бөліп қарауға болмайды, оны тек компанияны тұтас сатып алған жағдайда ғана құруға болады, өйткені ол тек компанияның басқа материалдық және материалдық емес активтерімен үйлеседі [7].

Материалдық емес активтердің бастапқы құнын өлшеу, тану және сатып алу көздеріне қатысты болады, оны келесідей келтірілген 1 кестеден көруге болады:

Кесте 1 - Материалдық емес активтерді тану және бағалау

Сатып алу тәсілі	Бағалау (құнды анықтау)
Құрылтайшылардың олардың салымдарының шотына жарғылық капиталға салуы	Егер заңда басқалай көзделмесе, тараптардың келісімі бойынша
Жеке немесе заңды тұлғалардан сатып алу	Сатып алған материалдық емес активтерді пайдалануға дайын жағдайға дейін жеткізуге жұмсалған нақты шығындар бойынша
Өтеусіз иелікке алу	Пайдалануға дейін жеткізу шығындарын ескере отырып, кіріске алу күніндегі ағымдағы құны бойынша

Отандық және шетелдік ғалымдарды зерттеу негізінде материалдық емес активтерді орналастырудың келесідей алгоритмін ұсынуға болады:

1. Материалдық емес активтерді, оның ішінде интеллектуалды өнімді анықтау және түгендеу жүргізу, нарықтың ықтимал сегменттерін анықтау (пайдаланушылар, алушылар, инвесторлар)

2. құрылымдық бөлімшелер мен бизнес-жобаларды анықтау (осы активтерді пайдалануға болатын немесе пайдаланылатын процестер, сондай-ақ сатып алынған бәсекелестік артықшылықтардың түрлері)

3. салыстырмалы талдау негізінде нақты материалдық емес активтердің өмірлік циклын болжау, өмірлік цикл кезеңдері бойынша пайдалы қызмет мерзімі мен нарықтық құнын сараптамалық бағалауды жүзеге асыру.

ҚОЛДАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Асанова, А. Бухгалтерлік есеп негіздері [Текст] : оқу-зертханалық практикум/ Астана: Фолиант, 2014. - 160 б. http://lib.ineu.kz/CGI/irbis64r_11/cgiirbis_64.
2. Әбдішүкіров С.Р., Мырзалиев Б.С. «Бухгалтерлік есеп» 2009 ж, Алматы.
3. Әбділманапов Ә.Ә «Тауарлы материалдарды босалқыларды бағалау әдісі». «Бухгалтер бюллетені» № 7 2000 жыл. 14-17 бет
4. Кабылова Н., Доспалинова Ш., Оразалинов Е. «Бухгалтерлік есеп» 2011ж, Астана.
5. Құдайбергенов Н.А. «Бухгалтерлік есеп принциптері», 2011 ж, Алматы.
6. Назарова В. Л. «Тауарлардың жарамсыздығын есепке алу». - «Бухгалтер бюллетені» №13 - 12 бет.
7. Нұрсейтов Е.О. «Ұйымдағы бухгалтерлік есеп», 2012ж, Алматы.

РЕЗЮМЕ

В статье рассматривается международные опыт учета нематериальных активов. Также рассмотрены основные принципы, правила и расчеты учета нематериальных активов за рубежом. Нематериальные активы это запасы сырья для использования в производстве или работе и услугах, полуфабрикаты и детали, для которых закупаются полезные ископаемые, топливо, упаковочные материалы, запасные части и другие материалы.

RESUME

The article discusses international experience in accounting for intangible assets. The basic principles, rules and calculations of accounting for intangible assets abroad are also considered. Non-material assets are stocks of raw materials for use in production or work and services, semi-finished products and parts for which minerals, fuel, packaging materials, spare parts and other materials are purchased.

ӘОЖ 336.717.061

Хабдрахманова Г.А., БУА-31

Ғылыми жетекшісі: **Аймешева Ж.А.**, аға оқытушы

Жәңгір хан атындағы Батыс Қазақстан аграрлық –техникалық университеті, Орал қ.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ЕКІНШІ ДЕҢГЕЙДЕГІ БАНКТЕРІНДЕГІ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР

Аннотация

Мақала банк саласындағы инновациялық технологияларға арналған. Коммерциялық банктердегі инновациялық өнімдер мен қызметтер банк қызметінің негізгі бөліктерінің бірі және